

AYBGA IQRORLIK TO'G'RSIDA KELISHUVNI TUZISHDA PROKUROR VA HIMOYACHINING ISHTIROKI: NAZARIYA VA AMALIYOT

Suyunov Shaxzod Shovkatovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi

“Tergov faoliyati” kafedrası o'qituvchisi

Ibragimov Xojiakbar Bahodir o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi

3-bosqich kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.11650735>

Annotatsiya: Ushbu maqola aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuv, uning ahamiyati, bu institutni qo'llashdagi protsessual qonunchilikda belgilangan tartiblar, shartlar, huquqni qo'llash amaliyotida aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv institutini tuzishda prokuror va himoyachining ishtirokidagi ayrim jihatlar, muammolar, xorijiy davlatlar tajribasi asosida ishlab chiqilgan taklif va tavsiyalarga bag'ishlanadi.

Kalit so'zlar: ayb, iqrorlik, kelishuv, prokuror, himoyachi, protsess ishtirokchilari, surishtiruvchi, tergovchi, institut.

Yurtimizda olib borilayotgan sud-huquq sohasidagi islohotlar natijasida protsessual qonunchiligimizda bir qator yangi institutlar vujudga keldi. Xususan, amaldagi JPKning 62¹-bobi shunday institutlardan biri hisoblanmish “Aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuv”ga bag'ishlangan.

Avvalo ushbu institut qachon va kimlarga nisbatan qo'llaniladi?-degan savol kishini o'ylantiradi. Jinoyat-protsessual kodeksimizning 586¹-moddasida “Aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuv jinoyat ishini yuritishni o'ziga nisbatan qo'yilgan gumonga, ayblovg'a rozi bo'lgan, jinoyatning ochilishiga faol ko'maklashgan va keltirilgan zararni bartaraf etgan gumon qiluvchining yoki ayblanuvchining iltimosnomasiga asosan nazorat qiluvchi prokuror bilan ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan, uncha og'ir bo'lmagan va og'ir jinoyatlar bo'yicha tuziladigan kelishuv” ekanligi belgilab berilgan.

Demak, bundan ko'rinadiki shaxs ijtimoiy xavfi katta bo'lmagan, uncha og'ir bo'lmagan, va og'ir turdagi jinoyatlarni sodir etgan taqdirda o'z roziligi bilan jinoyatni ochishga faol yordamlashgan taqdirda va keltirilgan zararni bartaraf etgan taqdirda iltimosnoma asosida nazorat qiluvchi prokuror bilan birgalikda kelishuvga erishishi mumkin ekan.

Shu o'rinda, ushbu institutni qo'llashda prokurorning ishtiroki qanday bo'lishi kerakligiga to'xtalib o'tmoqchimiz.

Birinchidan, nazorat qiluvchi prokuror aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuv tuzish jarayonini boshqaruvchi va qonuniylikni ta'minlovchi markaziy ishtirokchidir;

Ikkinchidan, prokuror gumon qiluvchi, ayblanuvchi o'z harakatlarining mohiyatini, shuningdek o'zi bergan iltimosnomaning oqibatini anglab yetganligini o'rganishi kerakligi;

Uchinchidan, iltimosnoma ixtiyoriy ravishda va ishda ishtirok etayotgan himoyachi bilan maslaxatlashuvlar o'tkazilganidan keyin berilganligiga ishonch hosil qilish kerakligi;

To'rtinchidan, gumon qiluvchi, ayblanuvchi surishtiruv yoki tergov organi tomonidan qo'yilgan gumonni yoxud ayblovni, ish bo'yicha mavjud bo'lgan dalillarni, shuningdek yetkazilgan zararning xususiyati va miqdorini inkor etmaganligi hamda uni bartaraf etganligini tekshiradi.

Agar aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuvni tuzish jarayonida quyidagi holatlar aniqlansa, kelishuv tuzishga yo'l qo'yilmaydi:

- ushbu Kodeksning 61-bobida belgilangan tartibda tibbiy yo'sindagi majburlov choralarini qo'llash uchun asoslar mavjud bo'lsa;

- shaxs tomonidan bir nechta jinoyat sodir etilgan bo'lib, ulardan loaqal bittasi ushbu moddada belgilangan talablarga to'g'ri kelmasa.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 586³-moddasiga ko'ra: "Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish haqidagi iltimosnoma jinoyat ishini yuritayotgan surishtiruvchiga, tergovchiga taqdim etiladi. Surishtiruvchi, tergovchi aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish to'g'risidagi iltimosnomani olgan paytdan e'tiboran yigirma to'rt soat ichida jinoyat ishi materiallarini kelishuv tuzish masalasini hal qilish uchun prokurorga yuboradi. Prokuror kelishuv tuzish to'g'risidagi iltimosnomani u kelib tushgan paytdan e'tiboran yetmish ikki soat ichida surishtiruvchi yoki tergovchi hamda gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, uning himoyachisi ishtirokida ko'rib chiqadi va ushbu Kodeksning 586¹-moddasida ko'rsatilgan talablarga rioya etilganligini tekshiradi. Zarur hollarda, prokuror jabrlanuvchini yoki fuqaroviy da'vogarni ham kelishuv tuzish masalasini ko'rib chiqish uchun jalb qiladi". Bundan tashqari, prokuror kelishuv tuzish haqidagi iltimosnomani ko'rib chiqayotganda:

- jinoyat ishi materiallarini va taqdim qilingan yoki talab qilib olingan qo'shimcha materiallarni o'rganadi, kelishuv tuzishning asoslarini tekshiradi, shuningdek gumon qilinuvchining, ayblanuvchining kelishuv predmeti bo'lgan harakatlarni amalga oshirish imkoniyatlarini baholaydi;

- gumon qilinuvchi, ayblanuvchi aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuvning barcha shartlari bilan tanishgan-tanishmaganligini, iltimosnomani ixtiyoriy ravishda va o'z xohishi bilan, shuningdek himoyachi bilan muhokama qilganidan keyin bergan bermaganligini, unga nisbatan biron-bir tazyiq yoki majburlov o'tkazilgan-o'tkazilmaganligini, tuzilayotgan kelishuvning mohiyatini tushungan tushunmaganligini aniqlaydi. Shundan keyin prokuror, agar kelishuvga asosan hukm chiqarilib, jazo tayinlanganidan keyin gumon qilinuvchining, ayblanuvchining bila turib yolg'on ko'rsatuvlar berganligi yoki tergovdan biron-bir muhim va ish uchun ahamiyatli bo'lgan ma'lumotlarni qasddan yashirganligi, kelishuvda nazarda tutilgan shartlar va majburiyatlarni bajarmaganligi aniqlansa, hukm qayta ko'rib chiqilishi mumkinligini aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish haqida iltimosnoma bergan gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga tushuntiradi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 586⁴-moddasiga ko'ra: "Prokuror aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish haqidagi iltimosnomani ko'rib chiqib, quyidagi qarorlardan birini qabul qiladi:

- aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish haqidagi iltimosnomani qanoatlantirish haqida;

- aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish haqidagi iltimosnomani rad qilish to'g'risida.

Prokuror tomonidan aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish haqidagi iltimosnomaning rad qilinishi gumon qilinuvchi, ayblanuvchi va uning himoyachisini ushbu masala yuzasidan takroran iltimosnoma berish huquqidan mahrum etmaydi". Endi esa e'tiborimizni O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 586⁵-moddasida belgilangan kelishuvning mazmuniga qaratamiz.

Aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuvda quyidagilar ko'rsatilgan bo'lishi kerak:

1. Kelishuv tuzilgan sana va joy;

2. Kelishuv tuzayotgan prokuror to'g'risidagi ma'lumotlar;

3. Kelishuv tuzayotgan gumon qilinuvchining, ayblanuvchining familiyasi, ismi va otasining ismi, boshqa ma'lumotlari, himoyachi haqidagi ma'lumotlar;
4. Jinoyat sodir etilgan joy va vaqtning, shuningdek isbotlanishi lozim bo'lgan boshqa holatlarning tavsifi;
5. Jinoyat kodeksining mazkur jinoyat uchun javobgarlikni nazarda tutuvchi moddasi, qismi, bandi;
6. Gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga qo'llanilishi mumkin bo'lgan jazoni yengillashtiruvchi holatlar, aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzilgan jinoyatlar bo'yicha jazo tayinlash tartibi;
7. Sodir etilgan jinoyatni fosh etish, jinoyat ishi bo'yicha dalillarni taqdim etish, jinoiy yo'l bilan orttirilgan mol-mulkni aniqlash bo'yicha gumon qilinuvchi, ayblanuvchi kelishuv imzolanganidan keyin bajarishni o'z zimmasiga oladigan harakatlar;
8. Yetkazilgan zararining miqdori va uning o'rni qoplanishi;
9. Ushbu Kodeks 586³-moddasining beshinchi qismida nazarda tutilgan shartlarni bajarmaganlik oqibatlarini.

Lekin shunisi e'tiborliki, agar ish bo'yicha gumon qilinuvchi, ayblanuvchi sifatida bir necha shaxs jalb etilgan bo'lsa, aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuv har bir gumon qilinuvchi, ayblanuvchi bilan alohida-alohida tuziladi. Kelishuv prokuror, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, uning himoyachisi tomonidan imzolaniadi. Kelishuv imzolanganiga qadar gumon qilinuvchi, ayblanuvchi kelishuv tuzish masalasini va uning oqibatlarini himoyachi bilan xoli qolib va maxfiy holda muhokama qilish huquqiga ega.

Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzishda himoyachining ishtiroki JPK 51-moddasiga ko'ra majburiy hisoblanadi. Himoyachi ishtirokining majburiyligi gumon qilinuvchi va ayblanuvchining huquq va manfaatlarining qonun doirasida himoya qilinishining kafolati hisoblanadi. Himoyachi aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzishda gumon qilinuvchi va ayblanuvchi uchun ushbu kelishuvning tuzilishi uning uchun qanday ijobiy va salbiy oqibatlar olib kelishi mumkinligi haqidagi maslahatlarni berib borishi mumkin.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 586⁶-moddasiga ko'ra: "Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv imzolanganidan keyin ish bo'yicha tergov va boshqa protsessual harakatlar o'tkazish zarurati mavjud bo'lmagan taqdirda prokuror ayblov xulosasini yoki ayblov dalolatnomasini tasdiqlab, ishni zudlik bilan sudga yuboradi. Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv imzolanganidan keyin tergov va boshqa protsessual harakatlar o'tkazish zarurati mavjud bo'lgan taqdirda, prokuror ishni surishtiruv yoki tergov organiga yuboradi. Surishtiruvchi, tergovchi gumon qilinuvchining, ayblanuvchining aybini tasdiqlash uchun yetarli hajmda dalillarni to'playdi. Agar ishni sudga qadar yuritish jarayonida jinoyatning aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuvda nazarda tutilmagan boshqa holatlari aniqlansa, kelishuv o'z kuchini yo'qotadi. Bunda aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzishni istisno etadigan holatlar aniqlangan taqdirda, jinoyat ishi bo'yicha ish yuritish umumiy tartibda olib boriladi. Agar aniqlangan holatlar aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzishni istisno etmasa, kelishuv ushbu Kodeksning

586²-586⁴-moddalarida nazarda tutilgan tartibda va muddatlarda qayta ko'rib chiqilishi mumkin. Gumon qilinuvchining yoki ayblanuvchining aybini tasdiqlash uchun dalillar to'planganidan keyin surishtiruvchi, tergovchi ishni prokurorga taqdim etadi. Prokuror jinoyat ishi materiallarini besh sutka ichida ko'rib chiqib, ayblov xulosasini yoki ayblov

dalolatnomasini tasdiqlab, ishni aybga iqrорlik to'g'risidagi kelishuv bilan birga sudga yuboradi. Agar ish bo'yicha gumon qilinuvchi, ayblanuvchi sifatida ishtirok etish uchun bir necha shaxs jalb qilingan bo'lsa va ularning barchasi bilan ham aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzilmagan bo'lsa, o'zi bilan kelishuv tuzilmagan gumon qilinuvchilarga, ayblanuvchilarga taalluqli materiallar ajratiladi va ular bo'yicha ish yuritish umumiy qoidalarga rioya etgan holda amalga oshiriladi, bu haqda kelishuvda ko'rsatiladi".

Xorij amaliyotiga nazar tashlasak, amerikalik yurist Donald Nyuman "aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv"ni prokuror va ayblanuvchi o'rtasida o'tkazilgan muzokaralardan keyingi ayblanuvchining arizasi deb hisoblaydi. Ushbu muzokaralarda ayblanuvchi prokuror tomonidan beriladigan kafolatlar, xususan, ayblovning hajmini kamaytirish, hukm chiqarishda jazoni yengillashtirish evaziga sodir qilgan jinoyatiga iqrор bo'ladi, sud ham hukm chiqarishda iloji boricha o'z vakolatlaridan maksimal darajada foydalanib sudlanuvchiga yengilroq jazo tayinlash yoki og'ir jazoni boshqa yengilroq turdagi jazoga almashtiradi¹.

Yuqoridagi tartib-tamoiilning shakliy natijasi sudning buyrug'i hisoblanadi. Sud buyrug'ida ayblanuvchi yoki sudlanuvchi tomonidan aybga iqrорlik bo'yicha berilgan ariza ularning o'z xohishi bilan berilganligi, unga nisbatan qo'yilgan barcha ayblov mohiyatiga to'liq tushungan va ularning qanday oqibatlar keltirib chiqarishi haqida vakolatli organlar tomonidan ogohlantirilganligi sudning buyrug'i bilan ushbu kelishuv kuchga kirishi haqidagi ma'lumotlar bo'ladi.

AQShda jabrlanuvchi, ayblanuvchi prokuror bilan aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzishida juda katta ahamiyatga ega protsess ishtirokchisi hisoblanadi. AQSh jinoyat protsessida aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv avtomatik tarzda ayblov hukmi chiqarishiga asos bo'ladi va himoyachi tomonidan taqdim etilgan dalillar va sud ekspertizasi natijalari inobatga olinmaydi. Bundan tashqari, keyinchalik sudlanuvchining aybiga iqrор bo'lishi uning hukm ustidan shikoyat qilish va hatto jazoni belgilash huquqlarining doirasiga bevosita ta'sir qiladi. Ayblanuvchi bilan aybga iqrорlik to'g'risida kelishuvni muhokama qilishdan oldin prokuror jabrlanuvchi bilan bir qancha masalalarni aniqlashtirib oladi. O'z amaliy tajribasidan kelib chiqqan holda prokuror jabrlanuvchiga ayblovning kuchli va zaif tomonlarini tushuntirib o'tadi hamda protsessning davomiyligi haqida o'z taxminiy fikrlarini ham aytib o'tadi. Jabrlanuvchi ayblanuvchi bilan aybiga iqrорligi yoki iqrор emasligi to'g'risida yakuniy qarorni qabul qilmasa ham, prokurorning qarori jabrlanuvchining xohish-istaklariga mos kelishi amaliyotda yaxshi natijalarga olib keladi deb hisoblanadi².

Dastlabki tergov organlari kelishuv predmetini yaratishga va natijada ayblanuvchini ayblovning bir qismini rad etish bilan bog'liq shartlarni qabul qilib, o'z aybini tan olishga ishontirishga harakat qiladi. O.V.Yevstegneyevaning fikricha: "AQSh huquqiy tizimi ayblanuvchiga nisbatan haddan tashqari erkinlik beradi, bundan tashqari, aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzishda ayblov doirasini o'zgartirishga bo'lgan mustaqillikni nazarda tutadi³.

¹ http://www.pravo.vuzlib.su/book_z652_page_18.html

² Курдова А.В. Практика применения ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел судом в УПК РА (сравнительно-правовой анализ с законодательствами ряда европейских стран СНГ, США). Ереван (Армения). 2009. С 43.

³ Евстигнеева О. В. Сделка о признании вины» - международно-правовой институт в российском правовом поле // Правовые проблемы научного прогресса : Материалы заседаний Международной школы молодых ученых-юристов. Москва, 28-30 мая 2009 г. М. : Юриспруденция, 2010. С. 291-294.

Amerika qonunchiligiga ko'ra, "Prokuror va sudlanuvchining advokati yoki ayblanuvchi mustaqil ravishda muzokara olib borishi va kelishuvga erishishi mumkin. Sud bu muhokamada ishtirok etmasligi kerak. Agar ayblanuvchi to'liq o'z aybiga iqrор bo'lsa yoki boshqa u tomonidan sodir etilgan deb taxmin qilinayotgan jinoyatlar yoki uncha og'ir bo'lmagan jinoyatlar bo'yicha aybiga iqrор bo'lsa, kelishuv bo'yicha prokuror:⁴

- xulosani yangi ayblov bilan to'ldirmaydi va qo'yilgan ayblovdan voz kechmaydi;
- sudga ayblanuvchining yoki sudlanuvchining unga nisbatan muayyan jazoni tayinlash yoki jazoni muayyan miqdorda kamaytirish bo'yicha bergan iltimosnomasini rad etmaslik hamda unga nisbatan Federal qoidalarda belgilangan jazo shaklini qo'llash bo'yicha tavsiyalar beradi. Ko'pgina aybga iqrорlik to'g'risida kelishuvlar ayblov xulosasi tuzilib, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchiga taqdim etilganidan keyin tuziladi. Biroq, gumon qilinuvchi unga nisbatan ayblov e'lon qilinishidan oldin kelishuv bo'yicha muzokaralarni boshlashi mumkin. Agar prokuror gumon qilinuvchidan boshqa jinoyatchi yoki jinoiy guruh rahbarlari haqidagi ma'lumotlarni aniqlash uchun foydalanmoqchi bo'lsa, ayblov xulosasi e'lon qilinishidan oldin aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzish maqsadga muvofiqdir. Buning natijasida prokuror bilan hamkorlik qila boshlagan shaxs jinoiy javobgarlikdan butunlay ozod etilishi mumkin. Bunday holatda hech qanday ayblov xulosasi tuzilmaydi.

AQShning soddalashtirilgan tartibda ish yurituvini tahlil qilar ekanmiz, quyidagi xulosalarga kelishimiz mumkin. Og'ir jinoyatlar bo'yicha yakuniy qarorga kelishda prokuror asosiy va faol rol o'ynaydi. AQSh jinoiy protsessida ayblov, yuqorida aytib o'tilganidek, ayblov xulosasi orqali amalga oshiriladi. Lekin ayblov xulosasi Katta Hakamlar hay'ati tomonidan keyinchalik tasdiqlanishi kerak. Ayblov xulosasining boshqa shakli ham mavjud bo'lib, u ayblov to'g'risidagi ariza deb nomlanadi (information). Ayblov to'g'risidagi ariza prokuror tomonidan bevosita sudga beriladi. Har qanday holatda ham prokuror sodir etilgan jinoyat to'g'risidagi ma'lumotlar va faktlar asosida qanday ayblov qo'yish joiz bo'lishi haqida obdon o'ylab chiqishi kerak.⁵

Prokurorlar tomonidan qo'yiladigan jinoyatga nomutanosib bo'lgan ayblovlar qo'yish natijasida yuzaga keladigan jazoning chegaradan oshib ketishi bilan bog'liq muammolar tez-tez takrorlanib turadi. AQSh Yuristlar Assotsiatsiyasi yetarli dalillar bazasi bo'lmagan holatda ayblovni qo'llab-quvvatlamaslik kerakligi haqidagi va har qanday ayblov maqbul dalillar bilan mustahkamlanishini kerakligi haqidagi qoidani kiritishni maslahat berishdi⁶.

Hozirda pretsedent huquqi asosida AQSh Oliy sudi ayblov e'lon qilish bo'yicha standartlarni ishlab chiqdi, unga ko'ra: "Agar prokurorda ayblanuvchining haqiqatan ham jinoyat sodir qilganligi haqidagi asoslari bo'lsa, ishni Katta hay'at ko'rib chiqishi uchun yuborishi kerak"⁷. Nyu-York shtatidagi og'ir jinoyatlar bo'yicha chiqarilgan qarorlarni tahlil qilib, Odil sudlov muammolarini o'rganish instituti prokurorlarning ko'p holatlarda eng yuqori ayblovni qo'yishadi, bu bilan ular Aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzishni ko'zlashadi⁸.

⁴ Там же. С 295

⁵ Лазарева В. Новый УПК: особый порядок принятия судебного решения при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением // Уголовное право. 2002. № 2. С. 67-69

⁶ Там же. С 69

⁷ Халиков А. Вопросы, возникающие при особом порядке судебного разбирательства // Российская юстиция. 2003. № 1. С. 63-65;

⁸ Трубникова Т.В. Упрощенные судебные производства в УПК РФ // Материалы международной научнопрактической конференции, посвященной принятию нового УПК РФ. М., 2002. С. 191-192.

Prokuror ayblov e'lon qilgandan keyin ayblanuvchiga aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzishni taklif qilish va kelishuvning shartlari qanday bo'lishi haqidagi masalasini ham hal qilib olishi kerak. "Jinoyat protsessi Federal qoidolari"ning 11-qoidasiga ko'ra: aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv odatda yozma tarzda tuziladi. Amaliyotda kelishuvning yozma shaklda tuzilishi haqidagi qoidaga har doim ham amal qilinavermaydi. Prokuror kelishuvni yozma ravishda tuzishning o'rniga qisqacha memorandum tuzishi mumkin yoki himoyachiga xat yozib yuborishi mumkin. Bundan tashqari prokuror himoyachiga aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish taklifini og'zaki ravishda ham yetkazishi mumkin yoki buni ochiq sud majlisida bayonnomada aks ettirishi mumkin. Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish taklifi sudyaning ishtirokisiz yoki sudya va himoyachi ishtirokida ham berilishi mumkin.

Prokuror kelishuv tuzish bo'yicha birlamchi taklifni bergandan so'ng ayblanuvchi va himoyachi o'z imkoniyatlarini aniqlashtirib olishlari kerak. Himoyachi prokurorga o'zining kontrtaklifini bildirishi mumkin bu bilan u suddan jazo tayinlashdagi kafolatga erishishni maqsad qiladi.

Kelishuv tuzishdagi prokurorning rolini Rossiya Federatsiyasi qonunchiligi bo'yicha tahlil qilar ekanmiz, e'tiborimizni RFning JPK 314-moddasiga qaratamiz. Unga ko'ra: "Ayblanuvchi davlat ayblovchisi yoki xususiy ayblovchining va jabrlanuvchining roziligi bilan sudga o'z aybiga iqrorligi va hukmni sud muhokamasiz chiqarish to'g'risida iltimosnoma kiritishi mumkin. Agar davlat ayblovchisi, xususiy ayblovchi yoki jabrlanuvchi ayblanuvchining iltimosnomasiga qarshi bo'lsa, jinoyat ishi sudda umumiy tartibda ko'rib chiqiladi. Shundan so'ng sudya maxsus tartibda ish yuritishni tugatish bo'yicha va ishni umumiy tartibda ko'rib chiqish to'g'risida qaror chiqaradi".

RF JPK 317¹-moddasiga ko'ra: "Gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi prokuror nomiga kelishuv tuzish to'g'risida iltimosnoma kiritishi mumkin". Kelishuv tuzish bo'yicha kiritilgan iltimosnoma himoyachi tomonidan tergovchi orqali prokurorga beriladi. Prokuror kelishuv tuzish to'g'risidagi iltimosnomani va tergovchining iltimosnomani qo'zg'atish to'g'risidagi qarorini kelib tushgan kundan boshlab 3 sutka ichida ko'rib chiqadi. Prokuror iltimosnomani qabul qilish to'g'risida qaror qabul qilgandan so'ng tergovchi, ayblanuvchi yoki gumon qilinuvchini va ularning himoyachisini chaqiradi. Ularning ishtirokida prokuror kelishuvni tuzadi.

Dastlabki tergov tugaganidan so'ng jinoyat ishi prokurorga ayblov xulosasini tasdiqlash va kelishuv shartlarining gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi tomonidan bajarilishini ta'minlash to'g'risida qaror chiqariladi.

"Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv"ni tuzishda himoyachining roli va ahamiyatiga to'xtalib o'tishdan oldin milliy qonunchiligimizdagi himoyachi haqida berilgan ta'rifga to'xtalib o'tishimiz zarur. O'zbekiston Respublikasi Jinoyatprotsesual kodeksi 49-moddasiga ko'ra: "Himoyachi gumon qilinuvchilarning, ayblanuvchilarning, sudlanuvchilarning huquqlari va qonuniy manfaatlarini qonunda belgilangan tartibda himoya qilishni amalga oshirish hamda ularga zarur yuridik yordam ko'rsatish vakolatiga ega bo'lgan shaxsdir. Ishda himoyachilar sifatida advokatlar ishtirok etishlari mumkin. Advokatning ishda ishtirok etishiga u advokat guvohnomasini ko'rsatganidan va muayyan ishni yuritishga vakolatli ekanligini tasdiqlovchi orderni taqdim etganidan keyin yo'l qo'yiladi. Gumon qilinuvchining, ayblanuvchining, sudlanuvchining yaqin qarindoshlari yoki qonuniy vakillaridan birining advokat bilan bir qatorda himoyachi sifatida ishtirok etishiga gumon qilinuvchining, ayblanuvchining,

sudlanuvchining iltimosnomasi bo'yicha surishtiruvchining, tergovchining qarori yoki sud ajrimiga binoan yo'l qo'yilishi mumkin. Himoyachining ishda ishtirok etishiga jinoyat protsessining har qanday bosqichida, shaxs ushlanganida esa uning harakatlanish erkinligiga bo'lgan huquqi amalda cheklangan paytdan boshlab ruxsat etiladi". Jinoyat-protsessual kodeksining 50-moddasiga ko'ra esa, "Himoyachi gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi, ularning qonuniy vakillari, shuningdek gumon qilinuvchining, ayblanuvchining, sudlanuvchining iltimosi yoki roziligi bilan boshqa shaxslar tomonidan taklif etiladi. Gumon qilinuvchining, ayblanuvchining, sudlanuvchining iltimosiga ko'ra surishtiruvchi, tergovchi, prokuror yoki sud ishda himoyachining ishtirok etishini ta'minlaydi. Tanlangan himoyachining yigirma to'rt soat ichida ishda ishtirok etishga kirishishga imkoniyati bo'lmagan hollarda, surishtiruvchi, tergovchi, prokuror yoki sud gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga, sudlanuvchiga yoxud ularning qarindoshlariga boshqa himoyachini taklif etishni yoki himoyachi tayinlashni so'rab O'zbekiston Respublikasi Advokatlar palatasining hududiy boshqarmasi tomonidan belgilanadigan advokatlik tuzilmalariga murojaat qilishni tavsiya etadi. Gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi tanlagan himoyachi istalgan vaqtda ishda ishtirok etishga kirishishga haqlidir. Ishni yuritayotgan surishtiruvchi, tergovchi, prokuror yoki sud gumon qilinuvchini, ayblanuvchini, sudlanuvchini yuridik yordam uchun to'lovdan batamom yoki qisman ozod etishga haqlidir. Bunday hollarda advokat mehnatiga haq to'lash xarajatlari Vazirlar Mahkamasi belgilaydigan tartibda davlat hisobidan bo'ladi". O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 53-moddasida himoyachining huquq va majburiyatlari sanab o'tilgan bo'lib, ular quyidagilar:

Himoyachi: manfaatlarini himoya qilayotgan shaxsning nimada gumon qilinayotganligi yoki ayblanayotganligini bilish; advokatlik guvohnomasini ko'rsatganidan va muayyan ishni yuritishga vakolatli ekanligini tasdiqlovchi orderni taqdim etganidan so'ng ishda ishtirok etish; gumon qilinuvchi so'roq qilinayotganda ishtirok etish, shaxsga ayblov e'lon qilinayotganda hozir bo'lish hamda ayblanuvchi so'roq qilinayotganda, shuningdek ularning ishtirokida o'tkaziladigan boshqa tergov harakatlarida ishtirok etish va gumon qilinuvchilarga, ayblanuvchilarga, guvohlarga, ekspertlarga, mutaxassislariga savollar berish; boshqa tergov harakatlari yurgizilayotganda surishtiruvchi yoki tergovchining ruxsati bilan ishtirok etish; o'zi ishtirok etgan tergov harakatining yuritilishi xususida yozma mulohazalar berish; iltimosnoma berish va rad etish; ushbu Kodeks 87-moddasining ikkinchi qismiga muvofiq dalillarni to'plash va taqdim etish; gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchi ishtirokida o'tkazilgan protsessual harakatlarga oid hujjatlar bilan, surishtiruv yoki dastlabki tergov tamom bo'lganidan keyin esa jinoyat ishining barcha materiallari bilan tanishish hamda undan zarur ma'lumotlarni yozib olish, materiallar va hujjatlardan texnika vositalari yordamida o'z hisobidan ko'chirma nusxalar olish yoki ularda ko'rsatilgan ma'lumotlarni o'zga shaklda qayd etish; agar himoyani amalga oshirish uchun zarur bo'lsa, davlat sirlari, tijorat siri yoki boshqa sirni o'z ichiga olgan axborot bilan qonunchilikda nazarda tutilgan tartibda tanishish; sud tomonidan ish bo'yicha dastlabki eshituv o'tkazilayotganda va sud muhokamasida taraf sifatida ishtirok etish; surishtiruvchining, tergovchining, prokurorning va sudning harakatlari hamda qarorlari ustidan shikoyatlar keltirish; sud majlisining bayonnomasi bilan tanishish va bu haqda o'z mulohazalarini bildirish; ish bo'yicha keltirilgan shikoyatlar, protestlar to'g'risida bilish hamda ularga nisbatan e'tirozlar bildirish; apellyatsiya, kassatsiya instansiyasi sudi majlislarida ishtirok etish huquqiga ega.

Agar gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchi qamoqda saqlanayotgan yoki uy qamog'ida bo'lsa, himoyachi u bilan jinoyat ishini yuritishga mas'ul bo'lgan davlat organlari va mansabdor shaxslarning ruxsatisiz, uchrashuvlarning soni va davom etish vaqti cheklanmagan holda xoli uchrashishga haqli. Himoyachi o'z vazifasini amalga oshirishi munosabati bilan bilgan ma'lumotlarni oshkor qilishga haqli emas. Himoyachi: gumonni yoki ayblovni rad etadigan yoxud javobgarlikni yengillashtiradigan holatlarni aniqlash uchun qonunda nazarda tutilgan barcha vosita va usullarni qo'llashi hamda gumon qilinuvchiga, ayblanuvchiga yoki sudlanuvchiga zarur yuridik yordam ko'rsatishi; haqiqatni aniqlashga dalillarni yo'q qilish, soxtalashtirish, guvohlarni ko'ndirishga urinish va qonunga xilof boshqa harakatlar bilan to'sqinlik qilmasligi; ishning tergov va sud majlisi vaqtida tartibga rioya etishi shart. Ishda ishtirok etish haqida bitim tuzilgan yoki tayinlangan vaqtdan boshlab advokat himoyachi vazifasini bajarishni rad etishga haqli emas.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 52-moddasida himoyachidan voz kechish tartibi keltirib o'tilgan bo'lib, ushbu tartib quyidagicha: "Gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchi ish yuritishning istalgan paytida himoyachidan voz kechishga haqlidir. Bunday voz kechishga faqat gumon qilinuvchining, ayblanuvchining yoki sudlanuvchining tashabbusi bilan va himoyachining ishda ishtirok etishiga surishtiruvchi, tergovchi yoki sud tomonidan advokat taklif etish orqali ta'minlanadigan real imkoniyat mavjud bo'lgandagina yo'l qo'yiladi, bunda advokat o'z himoyasi ostidagi shaxs bilan xoli uchrashganidan keyin himoyadan voz kechilganligini tasdiqlaydi. Himoyachidan voz kechish jarayoni videoyozuv orqali qayd etilishi shart.

Himoyachidan voz kechganlik haqida gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi, shuningdek advokat, surishtiruvchi yoki tergovchi tomonidan imzolanadigan bayonnoma tuziladi yoxud sud majlisi bayonnomasiga yozib qo'yiladi. Videoyozuv materiallari bayonnomaga ilova qilinadi. Bunda himoyachining himoya ostidagi shaxs bilan xoli uchrashishi videoyozuv orqali qayd etilmaydi. Himoyachidan voz kechish gumon qilinuvchini, ayblanuvchini yoki sudlanuvchini keyinchalik ishda himoyachi ishtirok etishiga ruxsat berish haqida iltimos qilish huquqidan mahrum qilmaydi. Bunday iltimos barcha hollarda qanoatlantirilishi kerak. Sud tergov davomida himoyachining ishtirok etishi haqida berilgan iltimosnoma ishning holatlarini hisobga olib va sudlanuvchiga himoya huquqini ta'minlash manfaatlarini ko'zlab sud tomonidan hal etiladi. Himoyachining sud majlisi davomida ishga kirishishi sud tergovini qayta boshlash uchun asos bo'lmaydi".

O'zbekiston Respublikasi Oliy sudi Plenumining 2003-yil 19-dekabrda 17-sonli "Gumon qilinuvchi va ayblanuvchini himoya huquqi bilan ta'minlashga oid qonunlarni qo'llash bo'yicha sud amaliyoti to'g'risida"gi qarorining 14-,15- bandlariga ko'ra: "Jinoyat ishi bo'yicha himoyachi yordamidan foydalanish gumon qilinuvchining, ayblanuvchining huquqi hisoblanadi. Shu tufayli ham u ish yurituvning istalgan paytida himoyachidan voz kechishi mumkin. Himoyachidan voz kechganlik to'g'risida sabablari ko'rsatilgan holda yozma murojaat taqdim etiladi. Himoyachidan voz kechishga faqat gumon qilinuvchining, ayblanuvchining tashabbusi bilan va ushbu masala muhokama etilayotganda himoyachining real ishtiroki ta'minlangan holdagina yo'l qo'yiladi. Bunda ish materiallariga himoyachining ishda ishtirok etishga vakolati borligini tasdiqlovchi hujjat (advokatning orderi, qonuniy vakil vakolatini tasdiqlovchi hujjat va h.k.) qo'shib qo'yiladi.

Gumon qilinuvchining, ayblanuvchining himoyachidan voz kechishiga quyidagi hollarda yo'l

qo'yilmasligi mumkin, agar u:

1. voyaga yetmagan bo'lsa;
2. jismoniy nuqsoni (kar, soqov, ko'r va h.k.) yoki ruhiy kasalligi tufayli o'zini o'zi himoya qilishga qiynalsa;
3. sudlov ishi yuritilayotgan tilni bilmasa;
4. umrbod ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlanishi mumkin bo'lgan jinoyatni sodir etishda gumon qilinayotgan yoki ayblanayotgan bo'lsa.

Tibbiy yo'sindagi majburlov choralari qo'llash to'g'risidagi ishlarda, apellyatsiya, kassatsiya va nazorat instansiyasi sudida ko'rilayotgan ishlarda, shuningdek himoyachidan voz kechish to'g'risida noilollikdan (himoyachining mehnatiga haq to'lash imkoniyatining yo'qligi, ish bo'yicha himoyachining hozir bo'lmasligi va h.k.) arz qilingan hollarda ham himoyachidan voz kechish qabul qilinmasligi mumkin.

Gumon qilinuvchi, ayblanuvchi himoyachidan uning mehnatiga haq to'lash imkoniyati yo'qligi sababli voz kechmoqchi bo'lgan taqdirda, jinoyat ishini yuritishga mas'ul davlat organlarining mansabdor shaxslari JPK 50- moddasining to'rtinchi qismi qoidalariga binoan gumon qilinuvchini, ayblanuvchini bunday xarajatlardan to'liq yoki qisman ozod etish chorasini ko'rishlari kerak. Surishtiruvchi, tergovchi, sud (sudya), ishning murakkabligi va boshqa holatlari gumon qilinuvchining, ayblanuvchining himoya huquqini o'zi amalga oshirishiga qiyinchilik tug'dirishi mumkin degan xulosaga kelsa, himoyachidan voz kechish to'g'risidagi arizani rad etishi mumkin.

Biron bir sababga ko'ra muayyan himoyachidan voz kechish hollari umuman himoyachi xizmatidan voz kechish deb qaralmasligi kerak. Himoyachidan voz kechish to'g'risidagi arizaning qanoatlantirilganligi yoki rad etilganligi haqida belgilangan namunada bayonnoma tuziladi hamda u gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, himoyachi va surishtiruvchi yoki tergovchi tomonidan imzolanadi. Sud majlisida bu haqda majlis bayonnomasiga tegishli yozuv kiritiladi. Himoyachidan voz kechish gumon qilinuvchini, ayblanuvchini keyinchalik ishda himoyachi ishtirok etishini talab qilish huquqidan mahrum etmaydi. Bunday talab barcha hollarda qanoatlantirilishi lozim.

Himoyachining ishga yangidan kirishishi o'sha paytga qadar amalga oshirilgan protsessual harakatlar takrorlanishini taqozo etmaydi. Sud majlisi davomida himoyachining ishga kirishishi sud tergovini qayta boshlash uchun asos bo'lmaydi. Biroq, bu holda sud unga ish materiallari bilan tanishib chiqish va himoyasida bo'lgan shaxs huquq va manfaatlari himoyasiga kirishishga tayyorgarlik ko'rish uchun imkoniyat berishi kerak. Himoyachining u protsessga kirgunga qadar sud tomonidan so'roq qilingan shaxslarni chaqirish haqidagi iltimosnomasi JPK 448- moddasida belgilangan tartibda hal etiladi. Ishda ishtirok etish haqida bitim tuzilgan yoki tayinlangan vaqtdan boshlab, advokat o'z vazifalarini bajarishni rad etishga haqli emas, JPK 79-moddasida belgilangan hollar bundan mustasno".

Bundan tashqari O'zbekiston Respublikasi JPKning 79-moddasida himoyachining ishda ishtirok etishiga monelik qiladigan holatlar belgilangan bo'lib, ular quyidagilardir:

Himoyachi, shuningdek jabrlanuvchining, fuqaroviy da'vogarning yoki fuqaroviy javobgarning vakili quyidagi hollarda jinoyat ishini yuritishda ishtirok etishga haqli emas, basharti u:

- 1) ilgari shu ish bo'yicha sudya, xalq maslahatchisi, prokuror, tergovchi, surishtiruvchi tergovga qadar tekshiruvni amalga oshiruvchi organning mansabdor shaxsi, sud majlisining kotibi, guvoh, ekspert, mutaxassis, tarjimon yoki xolis sifatida ishtirok etgan bo'lsa;

2) ushbu ishning tergovida yoki sudda ko'rilishida ishtirok etgan yoxud ishtirok etayotgan sudya, prokuror, tergovchi, surishtiruvchi yoki sud majlisining kotibi bilan qarindoshlik munosabatida bo'lsa yoxud yuridik yordam ko'rsatish to'g'risida u bilan bitim tuzgan protsess ishtirokchisining manfaatlariga manfaati qarama-qarshi bo'lgan shaxs bilan qarindoshlik munosabatida bo'lsa;

3) sudya, prokuror, tergovchi, surishtiruvchi lavozimida bo'lsa, quyidagi hollar bundan mustasno: basharti u muomalaga layoqatsiz shaxslarning vakili bo'lsa yoki o'zi ishlaydigan va fuqaroviy da'vogar deb e'tirof etilgan yoki fuqaroviy javobgar tariqasida ishga jalb qilingan muassasaning vakili sifatida qatnashsa;

4) o'z himoyasidagi gumon qilinuvchining, ayblanuvchining, sudlanuvchining yoki o'zi vakillik qilayotgan jabrlanuvchining, fuqaroviy da'vogarning, fuqaroviy javobgarining manfaatlariga manfaati qarama-qarshi bo'lgan shaxsga yuridik yordam ko'rsatayotgan yoki muqaddam shunday yordam ko'rsatgan bo'lsa.

Aybga iqrорlik to'g'risidagi kelishuvni tuzishda himoyachining ishtirok etishi shart bo'lgan holat sanaladi ushbu qoida O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 51-moddasida o'z aksini topgan. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat-protsessual kodeksining 586²-moddasiga ko'ra, "Kelishuv tuzish haqidagi iltimosnoma gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, uning himoyachisi va, agar ishda qatnashayotgan bo'lsa, qonuniy vakili tomonidan imzolangan bo'lishi lozim". Ushbu normadan kelib chiqib shuni aytishimi mumkinki, himoyachi gumon qilinuvchi va ayblanuvchi tomonidan tomonidan berilayotgan iltimosnomaning o'z mijozi uchun qay darajada samarali va qonuniy tuzilayotganligini tekshiruvchi hamda uni ayblovning ustun va kamchiliklari haqidagi ma'lumotlar bilan xabardor etuvchi shaxs hisoblanadi.

Himoyachi imzosining shartligi esa JPKning 51-moddasidagi himoyachi ishtirok etishi majburiyligi haqidagi normaga borib taqaladi. Aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzish haqidagi iltimosnomani ko'rib chiqishda ham prokuror ushbu iltimosnoma gumon qilinuvchi va ayblanuvchi tomonidan himoyachi bilan ish holatlarini muhokama qilgandan so'ng berilgan yoki berilmaganligini tekshirishi ham himoyachining ushbu jarayonda qanchalik muhim ahamiyatga ega protsess ishtirokchisi ekanligidan dalolat beradi.

Endi esa e'tiborimizni xorijiy davlatlar qonunchiligida himoyachining aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzishdagi ahamiyati va roliga qaratamiz.

AQShda aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzishda advokatning qatnashishi ushbu kelishuvning ayblanuvchi yoki gumon qilinuvchi tomonidan o'z xohishiga ko'ra tuzilayotganligining kafolatidir. Himoyachining asosiy vazifasi gumon qilinuvchi yoki ayblanuvchiga aybga iqrорlik to'g'risida kelishuv tuzilgandan keyingi kelib chiqadigan oqibatlar haqida va unga beriladigan kafolatlar haqida tushuntirishlar berishdir. Shunday bo'lsa ham kelishuv tuzish bo'yicha ayblanuvchi yoki gumon qilinuvchining o'zi yakuniy qarorga keladi⁹.

Himoyachi kelishuv tuzishda ushbu kelishuvning o'z mijozi uchun qanchalik foydali ekanligini baholash bilan birga, qo'yilayotgan ayblovni baholaydi va mijozining jinoiy o'tmishi haqidagi ma'lumotlarni aniqlashtiradi. Ayblanuvchining oldingi sudlanganlik holatlari ham

⁹Курдова. А.В. Практика применения ускоренного порядка рассмотрения уголовных дел судом в УПК РА (сравнительно-правовой анализ с законодательствами ряда европейских стран СНГ, США)» Ереван (Армения). 2009

himoyachining aybga iqrorlik bo'yicha kelishuv tuzishni maslahat berishda e'tiborga olinadi. Amaliyotda ko'pchilik himoyachilar ayblanuvchiga ta'sir o'tkazmaslikka, asosan, ularning o'z xohishi bilan kelishuvni tuzishlarining tarafdori. Ba'zi himoyachilar esa ayblanuvchiga maslahat berishda aktiv harakat qiladilar va kelishuv tuzishga ko'ndirishadi¹⁰.

Statistika ko'ra, retsidentlar birinchi marta jinoyat sodir etganlariga qaraganda aybga iqrorlik to'g'risida kelishuvni iloji boricha tezroq tuzishga harakat qiladilar. Retsidentlar kelishuv tuzishga ko'proq moyil bo'lishiga qaramasdan ularga beriladigan kafolatlar nisbatan kamroq. AQShning ba'zi shtatlarida "ochiq ishlar siyosati" deb ataluvchi amaliyot mavjud. Unga ko'ra, himoyachi prokurorning ishtirokida jinoyat ishi materiallari bilan to'liq tanishib chiqishi mumkin. Bu amaliyot ayblov va himoya tarafi o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi va kelishuv tuzishni osonlashtiradi.

Ish bilan tanishib chiqib himoyachi ayblovning kuchli va zaif tomonlarini o'rganib chiqib, ayblanuvchiga tegishli maslahatlar beradi. Kelishuvni tuzishda eng zaruriy ahamiyatga ega omillar quyidagilardan iborat: ayblanuvchining jinoiy o'tmishi, sodir etilgan jinoyatning og'irlik darajasi, dalillar bazasining asosiligidir. Himoyachi kelishuv tuzilayotgan paytda ayblanuvchiga tayinlanadigan jazoni yengillashtiruvchi dalillarni to'plab etadi¹¹.

Himoyachilar jazoni yengillashtiruvchi omillardan, o'z bilim va ko'nikmalaridan kelib chiqib har xil foydalanadi. Lekin ko'p holatlarda ushbu omillardan himoyachi ish materiallari bilan shaxsan tanishib chiqqandan so'ng foydalanish strategiyalarini yaratadi. Bu bilan himoyachi kelishuvning shartlarining o'z mijozi uchun foydali va maqbul bo'lishiga intiladi. Ayblanuvchi kelishuv bo'yicha yakuniy qarorga kelgandan so'ng kelishuv shartlarini qabul qiladi yoki ishi sud muhokamasida ko'rib chiqiladi. Maxsus tartibda ish yuritishning asosiy sharti bu himoyachining ayblanuvchi tomonidan o'z xohishiga ko'ra kelishuv tuzishga bergan roziligi asosidagi prokurorga kiritgan iltimosnomasi va davlat ayblovchisi, jabrlanuvchining ham bunga norozi emasligidir.

RFda voyaga yetmagan ayblanuvchilar bilan aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzishning bir qancha shartlari mavjud: birinchidan, voyaga yetmagan ayblanuvchiga himoyachi shart; ikkinchidan, so'roq qilish psixolog yoki pedagog ishtirokida amalga oshiriladi. Armaniston Respublikasi va RF JPKsida ayblanuvchi, uning himoyachisi va davlat ayblovchisi o'rtasidagi muzokaralar masalasi hali hamon ochiq qolmoqda. Qozog'iston Respublikasida hamkorlik to'g'risida kelishuv tuzish bo'yicha gumon qilinuvchi, ayblanuvchi, sudlanuvchi, mahkum tomonidan iltimosnoma kiritish orqali amalga oshiriladi. Iltimosnoma yozma ravishda tuzilib himoyachining imzosi bilan mustahkamlanadi. Bu holatda iltimosnoma kiritishda himoyachining ishtiroki majburiy.

RF qonunchiliga ko'ra, aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv prokuror, gumon qilinuvchi, ayblanuvchi va himoyachining ishtirokida uncha katta bo'lmagan kafolatlar evaziga tuziladi. RF JPKsining 63-bobi bir qancha kafolatlarni ko'zda tutadi. Misol uchun, RF JPKsi 619-moddasida aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv tuzish bo'yicha berilgan iltimosnoma himoyachi tomonidan imzolanishi zarur. RF JPKsi 616-moddasining 2-qismiga ko'ra: "Protsessual kelishuv tuzishdan oldin ayblanuvchi, gumon qilinuvchi yakkama-yakka alohida himoyachi bilan kelishuv tuzish masalasini muhokama qilish huquqiga ega". RF JPKsining 13-bo'limi

¹⁰ Махов В., Пешков М. Сделка о признании вины // Российская юстиция. 1998. № 7. С. 17-19;

¹¹ Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства. Т. II. СПб.: Издательство «Альфа», 1996. С. 175-176

aybga iqrorlik to'g'risida kelishuvni tuzish bilan bog'liq barcha protsessual harakatlarda himoyachining ishtiroki kafolatlanadi.

Gumon qilinuvchi va ayblanuvchiga unga davlat tomonidan taqdim etilgan yoki o'zi tanlagan himoyachi ishtirokida sud qilinishga bo'lgan huquqlari tushuntiriladi. RF JPKning 67-moddasi 1-qismiga ko'ra, protsessual kelishuv tuzish va kelishuv tuzish uchun iltimosnoma berish bosqichida himoyaning ishtiroki shart hisoblanadi. Bundan tashqari, RF JPKning 619-moddasi 2-qismiga ko'ra: «Agar himoyachi gumon qilinuvchi, ayblanuvchi yoki sudlanuvchi tomonida ishga jalb qilinmagan bo'lsa, tergov yoki jazoni ijro etish organi yoki boshqa vakolatli organ tomonidan ishda himoyachining ishtirok etishi ta'minlanadi». Aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv yozma shaklda tuzilishi zarur, ushbu kelishuvning shakli standart takomillashgan bo'lishi zarur.

Og'zaki shaklda tuzilgan aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv iltimosnoma bilan mustahkamlanishi zarur. Shuni ta'kidlash lozimki, ayblanuvchi kelishuv tuzishdan oldin himoyachi bilan dastlabki maslahatlashuvlar qilish imkoniyati yaratilishi zarur. Bundan tashqari, ayblanuvchiga jinoyat ishi sudda muhokama qilinguncha bepul, malakali yuridik yordamdan foydalanish huquqi kafolatlangan. Ayblanuvchini himoya huquqi bilan ta'minlamaslik kelishuvning nomaqbul ekanligi va ayblovning asosiz ekanligidan dalolat beradi. Agar aybga iqrorlik to'g'risidagi kelishuv aldash, majburlash, asossiz yolg'on kafolatlar berish orqali tuzilgan bo'lsa, bundan kelishuv rad qilinadi¹².

AQSh amaliyotida himoyachi himoyasi ostidagi shaxsga uning manfaatlariga zid kelsa ham kelishuv tuzishga undashi mumkin. Sudya esa kelishuvning qonun doirasida tuzilganligini va ayblanuvchining barcha huquqlari ta'minlanganligini tekshiradi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, aybga iqrorlik to'g'risida kelishuv institutini AQSh, Rossiya Federatsiyasi, Qozog'iston, Armaniston va boshqa davlatlar tajribasi misolida o'rganish davomida bu davlatlar qonunchiligida ayblanuvchi, gumon qilinuvchi, sudlanuvchilarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularni himoya huquqi bilan ta'minlash, aybga iqrorlik evaziga tayinlanishi kerak bo'lgan jazoni yengillashtirish holatlari va soddalashtirilgan tartibda ish yuritish orqali barcha sarflanadigan chiqimlar va vaqtni tejash masalalariga alohida e'tibor berilgan.

References:

1. Федеральный правовой Уголовного процесса США. <http://lib.sale/ugolovnyiy-protsess-uchebnik/ugolovnyiy-protsess ssha.html>
2. Yevstigneeva O. V. Sdelka o priznanii viny» - mejdunarodno-pravovoy institut v rossiyskom pravovom pole // Правовые проблемы научного прогресса: Материалы заседаний Меjdunarodnoy shkoly molodyx uchenyx-yuristov. Moskva, 28-30 maya 2009 g. M. : Yurisprudensiya, 2010.
3. Kurdova. A.V. Praktika primeneniya uskorennoy poryadka rassmotreniya ugolovnykh del sudom v UPK RA (sravnitelno-pravovoy analiz s zakonodatelstvami ryada yevropeyskix stran SNG, SShA)» Yerevan (Armeniya). 2009
4. Maxov V., Peshkov M. Sdelka o priznanii viny // Rossiyskaya yustitsiya. 1998. № 7. S. 17-19;

¹² Фридман Л. Введение в американское право. — М., 1993. С 43.

5. Foyniskiy I.Ya. Kurs ugolovnogogo sudoproizvodstva. T. II. SPb.: Izdatelstvo «Alfa», 1996. S. 175-176
6. Xalikov A. Вопросы, возникающие при особом порядке судебного разбирательства // Rossiyskaya yustitsiya. 2003. № 1. S. 63-65;
7. Trubnikova T.V. Упрощенные судебные производства в УПК РФ // Материалы международной научнопрактической конференции, посвященной принятию нового УПК РФ. М., 2002. S. 191-192.
8. Murodov B., Qulbekov O. Nomusga tegish jinoyatlarini tergov qilishda isbotlanishi lozim bo'lgan holatlar //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 1. – S. 98-104.
9. Murodov B.B. Osnovaniya prekrasheniya ugolovnogogo dela v svyazi s istecheniem sroka давности privilegeeniya k otvetstvennosti (опыт Uzbekistana) //Vestnik ekonomicheskoy bezopasnosti. – 2016. – №. 1. – S. 177-182.
10. Murodov B.B. Sovershenstvovanie osnovaniya prekrasheniya ugolovnogogo dela v svyazi s istecheniem sroka давности privilegeeniya k otvetstvennosti //Obzor zakonodatelstva Uzbekistana. – 2016. – №. 3. – S. 47-50.
11. Murodov B. Sovershenstvovanie osnovaniya prekrasheniya ugolovnogogo dela v svyazi s istecheniem sroka давности privilegeeniya k otvetstvennosti //Obzor zakonodatelstva Uzbekistana. – 2017. – №. 1. – S. 69-72.
12. Murodov B., Botaev M. Analiz osnov reabilitatsii nevinovnykh lis v ugolovnom protsesse //Общество и инновации. – 2020. – Т. 1. – №. 1. – S. 166-176.
13. Suyunov Sh., Xusinov Sh. Residiv jinoyatchilik tushunchasi va uning ahamiyati //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 4. – S. 150-156.
14. Suyunov Sh., Ismaylova Sh. Bir guruh shaxslar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarni tergov qilishda yuzlashtirish tergov harakatining o'ziga xos xususiyatlari //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2024. – Т. 3. – №. 4. – S. 140-144.
15. Suyunov Sh., Azamatov A. Surishtiruv institutining rivojlanish istiqbollari //Akademicheskie issledovaniya v sovremennoy nauke. – 2023. T. 2. – №. 13. – S. 9-14.